

УДК 343.98

Д. Ю. Четвертак, ад'юнкт докторантури та ад'юнктури Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Розглянуто теоретичні й практичні аспекти взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні приховування злочинів. На підставі правового аналізу та слідчої практики визначено основні форми взаємодії слідчого з цими підрозділами, розкрито їх зміст залежно від слідчих ситуацій. Визначено шляхи вдосконалення такої взаємодії.

Ключові слова: розслідування, приховування злочинів, взаємодія, форми взаємодії.

Удосконалення правових і організаційних основ протидії злочинності є однією з актуальних проблем правоохоронної діяльності держави. Сьогодні, в умовах фінансово-економічної кризи, в Україні відмічається динаміка зростання тяжких і особливо тяжких злочинів. При цьому кримінологи вказують на високий ступінь латентності таких суспільно-небезпечних діянь, як приховування злочинів (ст. 396 КК України). Слід зазначити, що латентність цих злочинів перешкоджає їх розслідуванню. Така ситуація вимагає розроблення криміналістичних заходів щодо підвищення ефективності координації діяльності правоохоронних органів, у тому числі слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ при розслідуванні приховування злочинів.

Безпосередньому дослідженню взаємодії слідчих з оперативними підрозділами приділяли увагу О. М. Бандурка, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, В. В. Бірюков, В. В. Гевко, І. Ф. Герасимов, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, Е. О. Дідоренко, А. В. Іщенко, А. М. Ларін, В. К. Лисиченко, М. Я. Сегай, С. В. Слінько, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, А. А. Чувілев, В. Ю. Шепітько, Ю. І. Шостак, М. Є. Шумило, Л. І. Щербина та ін. Вони в основному зосереджували свою увагу на понятті, видах і формах взаємодії при розслідуванні злочинів незалежно від видів злочинної діяльності.

Окремі аспекти взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні злочинів в економічній сфері досліджували А. Ф. Волобуєв, В. П. Корж, В. В. Лисенко, Г. А. Матусовський, Р. Л. Степанюк та ін. Предметом наукового пошуку були також проблеми взаємодії при розслідуванні окремих злочинів проти правосуддя, які досліджували А. С. Ямашкін, Р. М. Морозов, С. В. Пропастин. Ці автори зосереджувалися лише на аспектах взаємодії при розслідуванні втеч з місць позбавлення волі.

Незважаючи на численні дослідження, залишається невирішеною низка проблемних питань взаємодії в теоретичному та практичному аспектах, що пов'язано із розвитком вітчизняного законодавства, зміненням функцій вза-

емодіючих суб'єктів і якісними показниками злочинності. На сьогодні в криміналістиці не проводилися дослідження питань щодо взаємодії слідчого із оперативними підрозділами органів внутрішніх справ (далі – ОВС) при розслідуванні приховування злочинів.

Отже, за мету дослідження обрано визначення основних форм взаємодії слідчого із оперативними підрозділами ОВС при розслідуванні приховування злочинів, розкриття їх змісту залежно від слідчих ситуацій.

Слід зазначити, що в криміналістиці немає єдиної точки зору щодо поняття взаємодії, її змісту. Не вдаючись до дискусій, відзначимо, що, на наш погляд, найбільш повно поняття взаємодії визначив С. В. Слинько. Автор під взаємодією розуміє засновану на законі та відомчих нормативних актах діяльність незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів, яка спрямовується слідчим і здійснюється при комплексному поєднанні та ефективному використанні повноважень, методів і форм, що притаманні кожному з них, з метою розслідування злочинів, запобігання злочинній дії та встановлення обставин, які входять до предмета доказування в кримінальному провадженні¹.

Багатогранність аспектів взаємодії дає різні підстави до класифікації її форм. Так, деякі криміналісти виділяють форми взаємодії залежно від: 1) характеру дій, що виконуються органом дізнання за дорученням слідчого (провадження слідчих дій, розшукових дій, допомога в ході проведення слідчих дій); 2) проміжок часу, протягом якого здійснюється взаємодія (разова, періодична, постійно діюча)².

Найчастіше у науковій літературі зустрічається поділ форм взаємодії слідчого та оперативних підрозділів на процесуальні та непроцесуальні.

Так, М. С. Тюрін усі форми взаємодії, які передбачені законами та підзаконними нормативними актами, відносить до процесуальних³. Підтримуючи думку А. С. Омеляненка, вважаємо, що з такою точкою зору не можна погодитися, оскільки процесуальні форми взаємодії є діяльністю, заснованою на нормах закону, а не на положеннях інших нормативно-правових актів, що регламентують питання взаємодії слідчого з уповноваженими оперативними підрозділами, котрі повинні розглядатися як організаційні форми, що мають правову основу⁴.

¹ Див.: Слинько С. В. Сущность, формы и правовые основы взаимодействия следователя с органом дознания : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / С. В. Слинько. — Х., 1991. — С. 13.

² Див.: Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів : монографія / [А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. — Х. : Курсор, 2009. — С. 22.

³ Див.: Тюрін Н. С. Формы оперативно-розыскной и следственной деятельности / Н. С. Тюрін // Правовые проблемы укрепления российской государственности. Ч. 10 Проблемы уголовного процесса в свете нового Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации : сб. статей / под ред. Ю. К. Якимовича. — Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2002. — С. 68.

⁴ Див.: Омеляненко А. С. Окремі аспекти взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій / А. С. Омелянен-

До непроцесуальних форм взаємодії відносять: 1) організаційно-правові (передбачені законами або підзаконними нормативно-правовими актами); 2) суто організаційні (вироблені наукою та практикою, але ще не знайшли правового закріплення)¹.

Схожу класифікацію дають А. К. Звирибуль, Л. П. Макушненко й В. М. Петренко, які виокремлюють процесуальні та організаційно-службові форми взаємодії².

Аналізування криміналістичної літератури, матеріалів слідчо-судової практики до процесуальних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами ОВС, які найчастіше використовуються при розслідуванні приховування злочинів, дозволяє віднести:

1) здійснення оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого (статті 40, 41, 246 КПК);

2) здійснення розшуку підозрюваного оперативним підрозділом за дорученням слідчого (ст. 281 КПК);

3) здійснення приводу підозрюваного, свідка (ст. 140 КПК);

4) використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності (ч. 1 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Дослідження процесуальних форм взаємодії при розслідуванні приховування злочинів дає змогу стверджувати, що центральне місце тут посідає виконання оперативним підрозділом доручень слідчого. У ч. 2 ст. 41 КПК встановлено, що співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою. При цьому не допускається надання слідчим неконкретизованих доручень оперативному підрозділу та без встановленого строку їх виконання. Отже, у дорученні слідчий повинен чітко визначити конкретні гласні та негласні слідчі (розшукові) дії. Практика розслідування злочинів, у тому числі й приховування злочинів, свідчить про те, що слідчі при наданні таких доручень уживають неконкретні формулювання без уособлень за типом «встановити», «відпрацювати», «перевірити», «допитати» тощо, фактично діють згідно з КПК у редакції 1960 р. Такі ситуації є неприпустимими, оскільки це суперечить чинному кримінально-процесуальному законодавству.

Слід зазначити, що слідчі при розслідуванні приховування злочинів найчастіше доручають оперативним підрозділам ОВС проводити такі гласні слідчі (розшукові) дії, як допити свідків, огляди.

Особливу роль у виявленні латентних суспільно небезпечних діянь, до яких належать і приховування злочинів, відіграє проведення негласних

ко // Наук. вісник Міжнарод. гуманітарного ун-ту : зб. наук. праць. Сер. Юриспруденція. — Одеса : МГУ, 2013. — Вип. 5. — С. 289.

¹ Див.: Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів. — С. 24.

² Див.: Звирибуль А. К. Работа следователя МВД по выявлению и устранению причин и условий, способствующих совершению преступлений / А. К. Звирибуль, Л. П. Макушненко, В. М. Петренко. — М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1972. — С. 7–17.

слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, що неможливо без налагодженої взаємодії слідчого із оперативними підрозділами ОВС. Так, згідно зі ст. 246 КПК усі, визначені законом негласні слідчі (розшукові) дії можна проводити тільки в кримінальних провадженнях щодо тяжких і особливо тяжких злочинів. Злочин, передбачений ст. 396 КК (приховування злочину), є злочином середньої тяжкості.

Отже, обрання видів негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні приховування злочинів залежатиме від слідчих ситуацій. Аналізування матеріалів слідчо-судової практики дозволяє виділити такі типові слідчі ситуації при розслідуванні досліджуваних злочинів: 1) приховування злочину розслідується шляхом об'єднання в одне кримінальне провадження матеріалів досудових розслідувань приховання злочину й тяжкого або особливо тяжкого злочину, який був прихований; 2) приховування злочину розслідується окремо від тяжкого або особливо тяжкого злочину, який був прихований.

У першій ситуації відповідно до ст. 246 КПК можуть бути проведені всі, передбачені КПК негласні слідчі (розшукові) дії. У другій ситуації слідчий може проводити тільки такі негласні слідчі (розшукові) дії: 1) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); 2) обстеження приміщень, що призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (ст. 267 КПК), 3) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК).

Відзначимо, що найчастіше при встановленні особи злочинця, який приховав злочин, проводиться така негласна слідча (розшукова) дія, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку. За допомогою цієї процесуальної дії можна встановити місце, час входних і вихідних з'єднань абонента, дані абонента (прізвище, ім'я, по батькові), номер телефону, ІМЕІ-код мобільного пристрою.

Уважаємо, що однією із процесуальних форм взаємодії при розслідуванні досліджуваних злочинів є використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Так, інформація про приховування злочину може бути отримана слідчим від співробітників оперативних підрозділів за результатами проведення заходів, спрямованих на виявлення кримінального правопорушення, що є приводом початку досудового розслідування (ст. 214 КПК).

Аналізування криміналістичної літератури, нормативної бази та матеріалів слідчо-судової практики до непроцесуальних форм взаємодії, які слідчий найчастіше використовує при розслідуванні приховування злочинів, дозволяє віднести такі:

1) створення слідчо-оперативних груп (СОГ);

2) обмін інформацією, проведення оперативних нарад, обговорення й оцінювання результатів діяльності кожного підрозділу, у тому числі спільне аналізування результатів оперативно-розшукової діяльності. В основному така діяльність відбувається в рамках діяльності СОГ. Своєчасний обмін інформацією між взаємодіючими суб'єктами суттєво підвищує ефективність діяльності СОГ і дозволяє слідчому: а) визначати напрямки пошуку доказової інформації; б) установити послідовність проведення процесуальних дій;

в) прогнозувати поведінку учасників процесу; г) здійснювати контроль та координацію взаємодіючих суб'єктів;

3) надання методичної та практичної допомоги суб'єктам взаємодії в проведенні слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій;

4) розроблення спільних планів проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій. Ця форма взаємодії здійснюється на підставі взаємного обміну інформації та висування версій. При цьому вирішується питання щодо черговості проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, розподілу обов'язків між учасниками взаємодії.

Відмітимо, що перелічені непроцесуальні форми взаємодії відображено в наказі МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень»¹.

Таким чином, зміст процесуальних і непроцесуальних форм взаємодії при розслідуванні приховування злочинів залежить не тільки від кримінально-правового характеру злочину, а й від слідчих ситуацій. Вивчення матеріалів слідчо-судової практики дозволило виділити дві групи типових слідчих ситуацій, що спостерігаються при розслідуванні досліджуваних злочинів: 1) приховування злочину розслідується шляхом об'єднання в одне кримінальне провадження матеріалів досудових розслідувань приховання злочину й тяжкого або особливо тяжкого злочину, який був прихований; 2) ці злочини розслідуються окремо.

Перспективами подальших досліджень є врахування стратегічних аспектів взаємодії слідчого з оперативними підрозділами ОВС при розслідуванні приховування злочинів залежно від слідчих ситуацій.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛЕДОВАТЕЛЯ С ОПЕРАТИВНЫМИ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ СОКРЫТИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Четвертак Д. Ю.

Рассмотрены теоретические и практические аспекты взаимодействия следователя с оперативными подразделениями при расследовании сокрытия преступлений. На основании правового анализа и следственной практики определены основные формы взаимодействия следователя с этими подразделениями, раскрыто их содержание в зависимости от следственных ситуаций. Определены пути совершенствования такого взаимодействия.

Ключевые слова: расследование, сокрытие преступлений, взаимодействие, формы взаимодействия.

¹ Див.: Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzajemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

INTERACTIONS OF THE INVESTIGATOR WITH THE POLICE OPERATIVE TEAMS WHILE INVESTIGATING CRIME CONCEALMENT

Chetvertak D. Y.

Based on the analysis of criminalistic publications the investigator's interactions with the police operative teams are defined as an activity of two administratively independent bodies which is based on the law and regulations. It is guided by the investigator and carried out with the comprehensive cooperation and effective use of powers, methods and forms within the disposal of each party, in order to investigate crimes, prevent any criminal activity, and establish circumstances within the scope of prosecution in criminal proceedings. The article states that the interactions of the abovementioned participants are carried out in procedural and non-procedural forms. The interaction form character depends on investigation situations arising in investigating crime concealment. The analysis of investigation and court practice has allowed distinguishing two groups of typical investigation situations arising in investigating these crimes: 1) crime concealment is investigated by joining in once criminal case the pretrial investigation of the crime concealment and the felony or especially heinous concealed crime; 2) these crimes are investigated separately.

Keywords: investigation, crime concealment, interaction, interaction forms.

УДК 343.148(477)

О. С. Луньова, ад'юнкт докторантури
та ад'юнктури Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ДІЇ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості взаємодії слідчого як представника з боку обвинувачення з іншими учасниками кримінального провадження, такими як експерт, спеціаліст та ін. Проаналізовано наукову літературу з цієї проблеми. Обґрунтовано, що на сьогодні законодавством неповністю врегульовані питання взаємодії слідчого з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів. Запропоновано нові форми взаємодії.

Ключові слова: слідчий, повноваження, взаємодія, експерт, спеціаліст, учасники кримінального провадження.

Вивчення й належне правове регулювання діяльності органів досудового слідства, у тому числі їх взаємодії з іншими учасниками кримінального провадження, є одними із важливих питань законодавчої та правозастосовної діяльності. Забезпечення гарантій процесуальної незалежності слідчого щодо взаємодії з іншими учасниками кримінального провадження потребує додаткового правового регулювання. На сьогодні діяльність слідчого в ході проведення досудового розслідування і його взаємодія з експертними службами зазнала суттєвих змін.